

Guld, kvinder og runesten

JYTTE NIELSEN

Indtil midten af 1800-tallet lå Sjørring Sø stor og mægtig, og strakte sig fra Sjørring i øst til Snejstrup i vest (fig. 1).



Fig. 1. Den vestlige del af Sjørring Sø under udtørringen. Fotograferet af A. N. Høeg, Thisted. Fotografiet findes på museet under museumsnr. THY B.815.

I søens vestlige del lå en ø, hvorpå tilflugtsborgen Fersborg eller Færgeborg var placeret (fig. 2). Undersøgelser ved borgen, og fund af våben, viser at borgen må være opført i slutningen af jernalderen, og det er således sandsynligt at den har eksisteret i vikingetiden.¹⁾



Figur 2. Udsnit af forarbejde til Videnskabernes Selskabs kort fra 1790'erne. Vikingetidsbopladsen er beliggende på nasset nord for Jandrup by og sydvest for Fersborg eller Færgegaards Borg.

Stedet, hvor tilflugtsborgen lå, ligger i dag omgivet af store træer og midt i grønne marker. De marker, der blev dyrkbare, da søen udtørredes og vandet ledet bort i store gravede kanaler.²⁾ Idag er der ikke meget som viser at her engang lå en sø, men når markerne er efterårspløjede, anes den gamle søbred, som en lysere stribe i markerne.

Vikingebopladsen

Kører man ad vejen fra Jannerup til Tvorup passerer man et næs, før man kører ud på den gamle søbund og lidt efter

krydser kanalen. På dette næs udgravede Museet for Thy og Vester Hanherred i efteråret 1988 dele af en vikingelandsby.³⁾ Der blev fundet spor efter store beboelses huse og små nedgravede værkstedshuse, såkaldte grubehuse. I disse fandtes spor efter smedning, idet slagger og jernstumper lå spredt, og tillige fandtes en del skår fra klæberstenskar. På skårene sad der rester af jernkramper. Klæbesten er en fedtstensart, som er så blød, at der af stenen kunne skæres gryder og kar. I vikingetiden florerede handelen, og fra Sydnorge udskibedes klæberstenskar til salg i bl.a. Danmark. Måske har man i vikingelandsbyen på kanten af Sjørring Sø påsat karrene en eller anden form for ophængning - måske har man bare klinket de ituslåede kar.

Klæberstenskarrene har ikke kunnet opfylde alle behov, så derfor har man også fremstillet lerkar, og under udgravningen blev der da også fundet en del lerkarskår.

Af ler har man også fremstillet vægtlodder til håndtenene, så man kunne spinde en fin og tynd uldtråd. En tråd, som så senere kunne bruges til at væve tøj af. Man kendte ikke til lynlåse i vikingetiden, så for at holde tøjet sammen brugte man spænder af forskellig slags. Spænderne kunne være udformet på forskellig vis, alt efter ejerens position, men selvfølgelig også efter funktionen.

Guldbrochen

Under udgravningen fandt vi flere tenvægte og vævevægte fra vævene. Tøj fandt vi ikke, hvilket er ganske naturligt, da de mange år i muldet har opløst de tynde fibre. Vi gjorde os ingen forhåbninger om at skulle finde spænder fra tøjet. Det er nemlig sjældent at man finder sådanne på bopladser, for vikingetidens mennesker blev begravet i deres bedste tøj og med smykker og våben. Skal man finde dragtspænder skal man derfor lede på gravpladserne.

Hvad vi ikke kunne finde under udgravningen, kunne ejerens hustru derimod.

Hun fandt nemlig en broche fra vikingetiden (fig. 3) i en jorddyng, da hun var ved at opsætte et stendige. Jorddyngen stammede fra udgravningen, idet ejeren havde fået lov til at hente lidt af det opgravede overjord fra udgravningen. Vi ved altså med sikkerhed, at brochen stammer fra vikingetidsbopladsen.

Brochen er rund, 3,6 cm i diameter og har hvælvet overside.⁴⁾ Materialet er bronze, men oversiden er forgyldt, og der er endvidere lavet et mønster i forgyldningen. Mønsteret viser et stiliseret dyr, som griber fat i sig selv. Felterne mellem dyrets dele er udfyldt med ganske små cirkulære stempel, og kigger man nøje efter, kan man se at håndværkeren har glemt at udfylde et felt. I det hele taget er ornamentikken udført lidt sjusket, hvilket vidner om at det måske ikke er en professionel guldsmed, som har fremstillet smykket. Nej, det er nærmere en lokal efterligning af et andet, måske støbt smykke. Men det gør

¹ En beskrivelse af borganlægget og fundene findes i værket Danske Voldsteder, Thisted Amt, ved Vilh. La Cour og Hans Stiesdal. 1957.

² Om Sjørring Sø's udtørring, se: Sjørring Sø 1857-1918 ved Fritz Tandrup i: Knakken no. 1, 1986. Udgivet ved Lokalhistorisk Arkiv, Thisted.

³ Lokaliteten er registreret under Journal nr. Thy 2092.

⁴ Brochen har museumsnr. THY 2092 x 457.

absolut ikke smykket dårligere, tværtimod giver det et praj om, at der måske her i Thy har været en lokal guldsmed.

Smykket kan ikke dateres nøjagtigt, idet håndværkeren ikke har efterladt sig noget logo og ej heller et årstal. Ud fra ornamentikken, sammenlignet med andre fund, placeres smykket i den sene del af vikingetiden, dvs. omkring 900-1000 efter kristi fødsel.

Det er altid spændende, når en udgravning giver et uventet resultat, og i dette tilfælde et særdeles godt resultat.

Vi fandt ten- og vævevægtene, som viser, at der på bopladsen er fremstillet klæder, men spændet til at fastholde klæderne blev også fundet. Så står kun et spørgsmål tilbage, nemlig: "Hvem bar spændet", og her er det virkelig vanskeligt, at få sin nysgerrighed stillet.

Runestenenes mennesker

Vi ved ikke meget om fortidens mennesker, når det drejer sig om tankegang, udseende og væremåde, men når vi arbejder med vikingetiden, ved vi alligevel mere, end om de andre forhistoriske perioder. Dette skyldes de mange skriftlige kilder, som vikingetidens mennesker har efterladt sig, i form af runesten.



Figure 3. Det forgyldte bronzespænde, fundet af fru Inger Jensen, Tvorup.

Indenfor en radius af 5 km fra vikingetidsbopladsen i Jannerup findes, eller rettere sagt fandtes to runesten. Det drejer sig om Tvorup- og Sjørringstenen.⁵)

Tvorupstenen (fig. 4) stod indtil 1638 i Tvorup Kirke. Hvad der derefter hændte stenen vides ikke, men i dag er den sporløst forsvundet. I 1627 findes den første indberetning om stenen, og samtidig er der udfærdiget en tegning af stenen med inskriptionen.

Denne tegning er så udførligt lavet, at det er muligt at læse inskriptionen, som lyder således:

Åse satte denne sten efter T...er, sin gode fader, som blev vejet (dræbt) på Ove(?) hede og var saka iutis hirdmand.

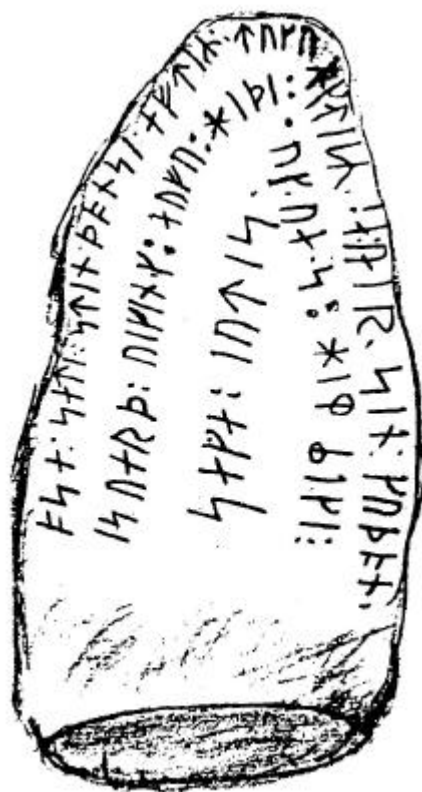
Til tolkningen knytter sig visse usikkerheder, bl.a. omkring faderens navn, lokaliteten Ove hede og

hirdmandens navn. Disse usikkerheder skyldes at afskriften af runerne nok ikke er helt korrekt (i 1627). Et sagn fortæller, at Tvorupstenen oprindeligt stod på en gravhøj øst for kirken, og er derfra flyttet til kirken. Sjørringstenen er idag opstillet i våbenhuset i Vang kirke. Stenen omtales første gang i 1741, men forsvinder så og genfindes i 1841 i et stendige i Sjørring. Præsten i Vang køber stenen og lader den opstille i Vang kirke. Dette har sandsynligvis reddet stenen fra ødelæggelse. Stenen, som er Danmarks mindste runesten fra den egentlige runestensperiode, måler kun godt en halv meter i højden, og ville derfor let kunne være anvendt i et fundament.

Dette skete heldigvis ikke.

Inskriptionen på stenen lyder således:

Åse satte denne sten efter sin mand (ægtefællen) Åmunde, som var Finulvs hirdmand. Sammenholder man teksterne på de to sten, hvis sprog og indskriftsmæssige opbygning er meget ens, er det påfaldende at kvindenavnet Åse findes på begge sten. Det er nærliggende at tro, at det er den samme kvinde der har sat en runesten over både sin fader og sin mand. At en kvinde rejser flere runesten, kendes fra andre steder i Danmark, bl.a. Glavendrupstenen og Tryggevælde stenen.



Figur 4. Tvorup stenen tegnet af Skonvig ca. 1627. Stenen var en grå kampesten og målte 2½ alen i højden og 1 alen i bredden.

Sjørring området i vikingetid

Sjørring stenens placering kan ikke undre. I 1986 foretog museet en mindre udgravning i en baghave på Bakkevej i Sjørring⁶), og det viste sig, at der her har ligget en

⁵ Runestenenene er beskrevet flere steder. Den mest udførlige beskrivelse findes i: Danmarks Runeindskrifter ved Lis Jacobsen og Erik Moltke. 1942.

⁶ Udgravningen er omtalt i Historisk Årbog for Thy, Mors og Vester Han Herred 1986 s.114.

bebyggelse, som har efterladt sig et tykt kulturlag med mange oldsager fra vikingetiden.

Sjørring Volde kan også føres tilbage til vikingetiden,⁷⁾ så det er meget muligt, at der i vikingetiden har ligget en kongsgård eller lignende i Sjørring. Åses mand og fader var begge hirdmænd. At være hirdmand betyder at man er tilknyttet stormanden eller kongens militære enhed.

Langsomt begynder brikkerne i puslespillet at falde på plads.

Åse er måske født på bopladsen i Jannerup. Overfor bopladsen lå tilflugtsborgen Færgeborg, hvortil man flygtede i ufredstider. Åse har måske ovenikøbet kendt den kvinde, som bar det smukke, der en efterårsdag i 1988 fandtes i en jorddyng.

Åses fader blev dræbt, og måske begravet på den anden side af søen ved Tvorup. Åse har giftet sig, og er flyttet med sin mand til forlægningen i Sjørring, hvor hun efter hans død har sat en runesten over ham.

Måske er historien ikke forløbet således, men ét er sikkert; området omkring Sjørring Sø har i vikingetiden været vigtigt. Placeringen af Sjørring volde i øst, en bebyggelse i umiddelbart nærhed ved et vigtigt trafikknudepunkt og med en stor boplads i søens vestlige del ved Jannerup, samt placeringen af Færgeborg, får en til at tænke på magt og position. Vi må i den sammenhæng ikke glemme de to runesten en i hver ende af søen.

Når man idag kører over Sjørring Sø, kan det være svært at forestille sig søen som forbindelsesled mellem et stort landområde, der i vest strakte sig fra havet og i øst forløb til Limfjorden. Kontrollerede man søen, kontrollerede man samtidig al færdsel fra den sydlige til den nordlige del af Thy.

Tilbage er kun at håbe, at der en dag bliver råd til at udgrave mere på Jannerupbopladsen, så teorierne om en handelsplads kan af- eller bekræftes.

(Kilde: Historisk Årbog for Thy og Vester Hanherred 1989, side 111-116).

⁷ Om Sjørring Volde, jf. note 1.